

ВЪЗМОЖНОСТИ НА ЕКИПНОТО ОБУЧЕНИЕ ЗА РАЗВИТИЕ НА ВЕЖЛИВАТА РЕЧ В РАННА УЧИЛИЩНА ВЪЗРАСТ

Маруана Мангева, Антония Кръстева

Пред училището на XXI век се явяват нови предизвикателства, произтичащи от тенденциите за глобална пазарна икономика, за хуманизация на обществото, за диалог между културите и за защита на правата на личността. Тези обществени процеси обуславят социалните функции на образованието, като го превръщат в перманентен процес.

Концепцията за непрекъснатото образование се разглежда като "трамплин" на прехода към новото време. Приоритетното развитие на личностните качества и усъвършенстването на информационните технологии превръщат ученето като "основен двигател" на живот. Това означава, че *образованието трябва да издигне нивото и качеството на своите изисквания*, а именно: знанията и уменията на учениците да обезпечават ефикасна работа в общност и израстване в социокултурното общество.

Тъй като очертааният проблем е сложен и многоаспектен,

на следващите страници ще разгледаме синтезирано само един негов аспект - **какви са възможностите на екипното обучение за формиране на речева етикетна грамотност в ранна училищна възраст.**

Идеите за модернизация на съвременното обучение чрез екипна дейност разкриват перспективи за оптимизиране на образователния процес. Екипната форма на обучение придава нов характер на традиционните методи и подходи. В този смисъл може да се каже, че екипът и конкретно **обучението в екипи е надеждна основа за изграждане на личността на нашето време.**

Екипното обучение създава благоприятни предпоставки за проява на детската индивидуалност, за формиране на личността като субект в педагогическото взаимодействие, за утвърждаване на нейната самоопределеност. В условията на екипна дейност личността се развива, открояват се в "пъстрота" и "наситеност" ин-

дивидуалните качествени характеристики на ученика.

Екипът, със своята специфика, има богат потенциал за развиване на познавателните интереси и потребности на децата, за осъществяване на взаимодействие и сътрудничество в процеса на съвместната дейност, за повишаване на комуникативните компетенции, за усъвършенстване на междуличностните отношения.

Екипната учебна дейност създава условия за познавателни контакти между ученици с разнообразни възможности и опит, за възпитаване у тях на уважение и толерантност към различията и особеностите на другите, за формиране на качества и чувства като: самооценка, самоконтрол, самостоятелност, активно въображение, приятелство и още други.

Същността на екипното обучение - установяване и движение на междусубектните отношения и общуване, предопределя своето предназначение за развиване на индивидуално личностните качества. В екипите учениците работят заедно, като изграждат определени междуличностни отношения и взаимодействия. В рамките на екипната дейност обучаваните обменят информация, която, от своя страна, се явява основна форма на социално взаимодействие. Съдържанието на информацията има мотивационно значение, тъй като комуникативният процес представлява дейност,

която стимулира или оказва влияние върху другите видове работа, осъществявани в екипа.

За да илюстрираме богатия педагогически потенциал на екипното обучение, ще се позовем на проверени в практиката технологични решения за развитие на вежливата устна диалогична реч на 6-11-годишна възраст (вж. по-подр.: Мандева 2001).

В този контекст ще уточним, че според съвременната учебна документация по български език за I - IV клас *обучението на речев етикет кореспондира с нов тип компетенции - комуникативни, които трябва да се формират с предимство* (вж.: Държавен вестник 2000, с. 69). *Очакването е да се постигне по-бърза и успешна социализация на малките ученици.*

И тъй като в практиката на носителите на езика етикетът на речта функционира най-интензивно в условията на устната диалогична реч, *акцентът следва да се постави върху градежа на начални компетенции за устно диалогично етикетно общуване.*

В основата на проведеното експериментално обучение са някои от най-фреквентните тематични ситуации на българския етикет ("Поздрав", "Сбогуване", "Запознаване", "Молба", "Благодарност", "Извинение", "Покана", "Приветствие"), близки до "живия" говор на 6-11-годишните деца.

Ползва се система от ситуативно-речеви упражнения на социалностатусни и социалноролеви отношения (вж. по-подр.: Пасов 1989, с. 53), съобразени с психолингвистични отлики на диалогичното общуване и с характерни за българския етикет социолингвистични релации, както и с психофизичните особености на малките ученици.

Ще посочим *формулировки на упражненията по повод на тематичната ситуация "Молба"*:

а) "По време на урок по труд и техника второкласник моли свой съученик да му послужи с лепило. Какъв "вълшебен" израз ще ползва? А как ще отговори другарят му? Съставете кратък устен разговор по двама."

б) "По време на урок по труд и техника ученик моли учителя да му послужи с лепило. Какъв "вълшебен" израз ще употреби? Как ще отговори учителят? Съставете кратък устен разговор по двама."

в) "По време на урок по труд и техника учителят моли ученик да му послужи с лепило. Как ще стори това? С какъв "вълшебен" израз ще отговори ученикът? Съставете кратък устен разговор по двама."

В основата на упражненията са три ситуации на социалностатусни и социалноролеви отношения, обединени от общ предмет на общуването (молба), съвпадащи време и място на комуникацията, канал за връзка между комуникантите. Про-

мянната е по посока на социалните характеристики на събеседниците и диалоговата позиция на ученика, участващ в етикетното общуване.

В първата речева ситуация адресантът и адресатът са в положение на социалностатусна симетрия (разговарят връсници). Във втората речева ситуация общуващите са в позиция на възходяща социалностатусна дистанция (ученик установява контакт с учителя). В третата речева ситуация събеседниците са в положение на низходяща социалностатусна асиметрия (ученик отговаря на учителя). Очакваният методически ефект е малките ученици да се въведат достоверно в социалностатусните и социалноролеви отношения, както и в диалоговите позиции, открояващи се в автентичния им говор.

Децата работят по двойки, като се разпределят диалоговите роли на "временен" адресант и адресат. Учителят предварително раздава работни листове на всеки екип ученици с формулировка на конкретните комуникативни задачи и предписания за изпълнението им.

Преди конструирането и продуцирането на етикетните речеви прояви пред учениците се поставят следните *критерии*:

"1. Употреби подходящи "вълшебни" изрази, за да започнеш разговора (не забравяй от чие име говориш и към кого се обръщаш)!

2. Ползвай уместни “вълшебни” изрази, за да продължиш разговора (помни от чие име говориш и на кого отговаряш)!

3. Обмисли с какви сила и тон на гласа ще говориш!

4. Служи си с уместни мимики и жестове!”

При подготовката на устните диалози учениците биват насърчавани да правят справка с етикетните формули, записани в личния речник по речева учтивост:

**“Вълшебни” изрази
за разговор с**

- <i>врѣстник:</i>	- <i>учителя:</i>
“Моля те...”	“Моля Ви...”
“Ако обичаш...”	“Ако обичате...”
“Направи ми услуга.”	“Бихте ли...”

Като опора за целесъобразна употреба на етикетния параезик (фонация, мимики и жестове) служи информация, поместена в учебниците по български език (вж.: Владимирова и др. 1991, с. 18) и върху специално табло, окачено в класната стая.

Етикетните речеви прояви на децата се записват на касетофон. Записите се изслушват. С оглед на предварително уточнените критерии следват *самооценка, оценка* и евентуално *редактиране* по посока на комуникативната пригодност на речта.

Важен ангажимент на учителя е по повод на всяка тематична етикетна група, която е обект на усвояване, да моделира многообразие от

групирани по тройки речеви ситуации на социалностатусни и социалноролевни отношения. Също така е нужно да се създадат условия учениците от всеки екип да сменят позициите на “временен” адресант и адресат, т. е. равностойно да участват в продуктивни и рецептивни действия, да поемат речева инициатива и да продължават разговора чрез речева реакция в унисон с етикета.

Това е предпоставка за резултатен градеж на комплексно умение за устно диалогично етикетно общуване и за успешен пренос на това умение в различни сфери на личния и обществен живот на децата.

Поради ограничения обем на изложението посочваме само един пример за педагогическия потенциал на екипното обучение за формиране на речева етикетна грамотност в ранна училищна възраст. Наред с това държим да подчертаем, че *аналогични технологични решения могат да се реализират и във връзка с останалите тематични ситуации на българския етикет както в началния етап на основната образователна степен, така и в следващите класове на основното училище.*

В заключение *ще резюмираме* следното:

1. Екипното обучение модернизира образователния процес. То има богат потенциал в учебно-възпитателната работа по всички

ки учебни предмети. *Посредством него се създават условия за познавателна изява на всеки ученик. Обучението в екипи засилва контактите между децата, създава възможности за възникване на положителни емоционални преживявания по време на изпълнение на учебните задачи и за развиване и усъвършенстване на междуличностните отношения и поведение.*

2. Учебните дейности в екип, умело съчетани с фронтална и индивидуална работа, съдействат за резултатно усвояване на основни компетенции за устно диалогично етикетно общуване на 6-11-годишна възраст. В условията на занятията по български език, посветени на речевата учтивост, чрез тях се насърчава изявата на личното "аз", формира се ученическа общност и се градят настоящи и бъдещи социални позиции.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Владиминова и др. 1991: Т. Владиминова и др. Български език за втори клас. С., 1991.*
2. *Държавен вестник 2000: Държавен вестник. 2000, бр. 48.*
3. *Мандева 2001: М. Мандева. Формиране основи на компетентност за устно диалогично етикетно общуване (втори клас). С., дис., 2001.*
4. *Пасов 1989: Е. И. Пасов. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М., 1989.*

TEAM (GROUP) WORK POSSIBILITIES FOR POLITE SPEECH DEVELOPMENT IN JUNIOR STAGES

MARIANA MANDEVA, ANTONIA KRASTEVA

Summary

Practicall proved technological variants (solutions) are scrutinized in order to improve tne speech etiquette in tne group work environment in junior education.